

Trygging av sysselsetting og levekår

Taler
Trygve Bratteli

Dato
13 januar 1955

Sted
Stortinget

- 1 Året 1954 fikk i visse henseender et noe annet økonomisk forløp enn mange
tenkte seg før året tok til. I 1953 var det mange steder frykt for at depressive
tendenser skulle gjøre seg gjeldende. Den økonomiske framgang som tok ny fart
i Europa i annet halvår 1953, fortsatte og ble sterkere i 1954. Det gjelder for de
5 fleste europeiske land, også for Norge.

Vi kan regne med at den totale produksjon økte med om lag 4 prosent. Økingen
i industriens produksjon kan anslås til cirka 6 prosent. Stigningen var størst i
eksportindustrien.

10

Sysselsettingen var meget høy og lå i alle årets måneder høyere enn året før.

15

Også i 1954 steg bruttoinvesteringene ytterligere. Totalt ble de 6,5 prosent
større enn året før. I et tall for de samlede investeringene på 8.859 millioner
15 kroner ligger det selvsagt en verdifull utvikling og vekst på de fleste områder,
men vi må samtidig være klar over at når investeringsnivået er så høyt, skaper det
vansker på andre områder.

20

Det gjelder presset på prisnivået og på utenriksøkonomien.

Stigningen i det private forbruket i 1954 er av Statistisk Sentralbyrå foreløpig
beregnet til vel 3 prosent.

25

Underskottet på driftsbalansen med utlandet ble antakelig cirka 1100 millioner
25 kroner, mot i nasjonalbudsjettet anslått til 870 millioner kroner. Forholdet
mellom eksportpriser og importpriser utviklet seg gunstig og det var meget gode
avsetningsmuligheter for våre eksportvarer. Vareeksporten steg i mengde cirka
10 prosent fra året før, men importen steg enda noe mer. Fraktratene var ikke
gode i 1954, men de har i den senere tid vist en klart stigende tendens.

På vesentlige områder var 1954 et godt - ja, et meget godt - år for Norge. Bekymringene knyttet seg vesentlig til underskottet i utenriksøkonomien, og til prisutviklingen i sommer- og høstmånedene.

35

Det er det høye investeringsnivået og underskottet i utenriksøkonomien som er de viktigste og vanskeligste problemer også i det nye år. Dessuten må vi fortsatt være aktpågivende overfor prisutviklingen.

40 Når vi nå har begynt et nytt år med sine spesielle vansker på enkelte områder, kan det være nyttig å prøve å få en oversikt over hvor vi står etter snart 10 intense arbeidsår etter krigen.

Jeg kan her bare nevne noen hovedtrekk.

45

Det viktigste er at landets produksjonsutstyr nå er mye bedre og produksjonen mye større enn det har vært noen gang før i vår historie.

50

Den totale produksjonsmengde i 1954 var cirka 56 prosent større og industriproduksjonen var 81 prosent større enn i 1938.

Eksportmengden av varer var i fjor cirka 30 prosent større enn i 1938. Eksportøkningen har vært særlig sterk for fisk og fiskehermetikk, gjødning, papir og papp, og rå- og halvforarbeidede metaller.

55

Handelsflåten, som da vi ble trukket med i krigen var på cirka 4.9 millioner bruttotonn, og ved krigens slutt var redusert til 2.8 millioner bruttotonn, har nå passert 7 millioner og er raskt under utbygging til 8 millioner bruttotonn.

60 Vannkraftverkenes maskinkapasitet er praktisk talt fordoblet siden 1938, og økingen i utbygget maskinkapasitet vil i år bli større enn i noe tidligere år. Produsert elektrisk kraft er mer enn fordoblet siden 1938.

65

Kraftmaskiner til direkte bruk i industrien hadde allerede i 1952 en samlet styrke vel 60 prosent større enn i 1938.

Det private forbruk var i 1954 totalt cirka 50 prosent høyere enn i 1938. Tar vi hensyn til folkemengden var forbruket regnet per innbygger i fjor i

70 gjennomsnitt 30 prosent høyere enn i 1938. Stigningen har vært særlig sterk for grupper som før krigen hadde et særlig lavt forbruk.

Inntil siste årsskifte var det siden krigen bygget ferdig cirka 203.000 leiligheter, derav cirka 103.000 leiligheter bare i de siste tre år.

75

Liknende opplysninger kunne gis fra andre felter og for andre næringer.

I det store og hele kan vi si at vi lever i et nytt og større Norge enn det vi kjenner fra tidligere årtier.

80

Har vi så underveis stilt oss i et urimelig økonomisk avhengighetsforhold til utlandet? Eller eier vi selv som nasjon det som er bygget opp?

85

Ved utgangen av 1953 var landets samlede nettogjeld til utlandet 140 millioner kroner mindre enn i 1930, eller henholdsvis 1695 og 1555 millioner kroner. Ved siste årsskifte vil nettogjelden være noe større som følge av underskottet i fjor.

90

Dette vil si at mens nettogjelden til utlandet i 1930 svarte til 38,4 prosent av årets bruttonasjonalprodukt, så var prosenten ved utgangen av 1953 sjetteparten av dette, eller 6,7 prosent av årets bruttonasjonalprodukt.

95

De gjør sitt liv surt og fattig som er så blendet av sine ønsker om politisk å få ram på Arbeiderpartiet og arbeiderbevegelsen at de ikke er i stand til å se de sterke trekk ved det Norge som i dag gir grunnlaget for vårt liv og arbeid.

Hovedoppgaven nå er at vi må kunne betale nødvendig import.

Det at utgangsgrunnlaget er sterkt, fritar oss ikke fra å møte vansker i det enkelte år, vansker vi må ta mål av og som vi må overvinne.

100

Det er nødvendig å gjøre seg klart hva det er for slags vansker vi nå står overfor, for å kunne vurdere hvilke tiltak vi må sette i verk for å kunne møte dem.

105

Med bitre minner fra tidligere tider vil folk flest forbinde et vanskelig år med krise og arbeidsløshet, synkende etterspørsel og vanskelige avsetningsforhold, stagnasjon og synkende produksjon.

110 Det er ikke slike vansker som truer oss i år. Ja, vi kan nesten si at faren nå er den stikk motsatte.

De alminnelige økonomiske utsikter internasjonalt synes ved begynnelsen av dette året å være lysere enn for et år siden. Avsetningsmulighetene for våre eksportvarer er gode og eksportprisene rimelige. Vår store handelsflåte er godt
115 beskjeftiget og fraktnivået har i den senere tid vært stigende.

Faren er at investeringsvirksomheten kan bli så høy, særlig i sommerhalvåret, at den fører med seg et større underskott i utenriksøkonomien enn vi kan finansiere på en forsvarlig måte. Og skulle vi få en valutarisk likviditetskrise, kan
120 vi risikere en krise av mer tradisjonell karakter.

For å forstå dette må vi se på et utpreget trekk ved den økonomiske utviklingen etter den siste krigen. Vi har i disse snart 10 år hatt en betydelig utenlandsk kapitaltilførsel gjennom underskottet på driftsbalansen (vare- og
125 tjenestebalansen) med utlandet. Vi har kunnet ha denne store kapitaltilførsel fordi det har vært spesielle finansieringskilder for den. Disse spesielle finansieringskilder har vært forbigående, og vil nå ikke lenger være tilstede.

I de siste ni år til siste årsskifte har vi hatt et underskott på driftsbalansen med
130 utlandet på cirka 6.4 milliarder kroner. Til dette underskottet på driftsbalansen finner vi på betalingsbalansen som de viktigste motposter disse: Bruk av valutabeholdningene vi hadde ved krigens slutt, Marshall-hjelpen, trekk på Den europeiske Betalingsunionen, og privat opplåning på skip. De tre første av disse poster foreligger ikke lenger som aktuelle finansieringskilder for et underskott i
135 utenriksøkonomien. Den europeiske Betalingsunionen vil muligens fortsette noen tid utover 1. juli i år, men våre trekkmuligheter der vil snart være brukt opp.

Selv om den nevnte kapitaltilførsel på cirka 6.4 milliarder kroner ikke utgjør mer
140 enn cirka 11 prosent av bruttoinvesteringene i det samme tidsrom, har de vært avgjørende for at det har vært mulig å opprettholde et så høyt investeringsnivå uten å komme opp i valutamessige likviditetsvansker.

Jeg har her da også gitt forklaringen på hvordan vi hittil har kunnet ha de store
145 underskott i utenriksøkonomien uten å komme i betalingsvansker. Bak underskottene har stått aktuelle finansieringsmuligheter.

Derfor var landets valutabeholdninger ved siste årsskifte praktisk talt like store
150 som de var ved utgangen av 1951, i begge tilfelle omkring 1150 millioner
kroner.

Men dette er ikke stort å gå på hvis en skal trekke på valutabeholdningene til
finansieringen av slike underskott som vi hadde siste året. Det lar seg ganske
155 enkelt ikke gjøre.

Det er da en hovedoppgave i år å bringe underskottet ned til et beløp som under
de nye forhold lar seg finansiere på en forsvarlig måte.

160 Det betyr ikke at vi kan ta sikte på å ha balanse på driftsbalansen inneværende år.

I norsk utenriksøkonomi har vi i årtier hatt et meget stort underskott på det
egentlige varebytte. Dette underskott har alltid måttet dekkes av handelsflåtens
165 valutainntekter. Dette er handelsflåtens funksjon i norsk utenriksøkonomi.

I spørsmålet om overskott eller underskott på det enkelte års driftsbalanse er
handelsflåtens netto valutatilskott den viktigste faktor.

170 Er fraktinntektene gode og skipsimporten normal, kan vi ha balanse i
utenriksøkonomien. Er fraktinntektene lave og skipsimporten særlig stor, blir
det underskott. Vi finner det samme for mellomkrigsårene, men jeg skal bare
nevne tre år etter krigen som eksempler.

175 I 1947 var handelsflåtens netto bidrag til driftsbalansen 60 millioner kroner og
underskottet var 1240 millioner kroner.

I 1951 var handelsflåtens netto bidrag til driftsbalansen 1697 millioner kroner
og vi hadde et overskott på 258 millioner kroner.

180 På tross av den større flåte var valutainntektene av fraktene i fjor 400 millioner
kroner mindre enn i 1951. Samtidig var skipsimporten 400 millioner kroner
større. Og vi fikk et underskott på driftsbalansen på 1100 millioner kroner.

185 Jeg vil sterkt understreke at skipsfarten ikke på noen måte er den eneste faktor

av betydning i vår utenriksøkonomi. Men størrelsen av skipsfartens netto bidrag til driftsbalansen vil som regel være avgjørende for balansen det enkelte år.

190 Nå må en regne med at skipsimporten i år som i fjor vil gå opp i 1300 millioner kroner. Selv om fraktnivået nå er stigende, vil det med en slik skipsimport ikke være praktisk mulig å ha balanse i utenriksøkonomien.

195 Men underskottet må bringes vesentlig ned. Det er i nasjonalbudsjettet beregnet til 550 millioner kroner.

Med avdrag på utenlandsk gjeld og noen mindre poster må da skaffes valutamessig dekning for 775 millioner kroner. Av dette forutsettes 420 millioner kroner dekket ved netto opplåning på skipsimporten.

200

350 millioner kroner forutsettes dekket ved andre lån, kreditter eller bruk av valutabeholdninger.

205 Dette bygger på forutsetningen om at vi følger de hovedretningslinjer og gjennomfører de tiltak som preger nasjonalbudsjettet og det statsbudsjett som i dag blir lagt fram. Viker vi tilbake for det, vil det bare være et tidsspørsmål når vi står oppe i vesentlige vansker.

210 Ytre forhold kan føre til at utviklingen i år kan bli vanskeligere enn den ser ut akkurat nå. Det vil i så fall hurtig kreve tiltak utover det som er foreslått i nasjonalbudsjett og statsbudsjett.

215 Prisene og fraktene kan også gjøre stillingen noe lettere enn den ser ut i dag. I så fall bør mulighetene nyttes til en påkrevet styrking av landets valutabeholdninger.

Den viktigste oppgave er da å stoppe den stadige vekst i investeringsnivået og å bringe dette ned.

220 De som er særlig interessert i investeringsvirksomheten i Norge, og også dens sammenheng med utenriksøkonomien, vil jeg anbefale en meget lesverdig artikkel i Statistiske Meldinger nr. 12, 1954. Oversikten er utarbeidet av Statistisk Sentralbyrås Forskningsavdeling.

Tiden tillater meg ikke å gå inn på dette i detaljer, men jeg vil referere noen punkter fra Forskningsavdelingens egen oppsummering av sine konklusjoner:

- 230 1. Investeringsnivået i Norge har i etterkrigsårene ligget høyere enn i noen tidligere periode i dette hundreåret.
 2. Norge har etter krigen brukt en større andel av totalproduksjonen til investeringer enn noe annet land i Vest-Europa og Nord-Amerika.
 - 235 3. Landets samlede realkapitaltilvekst i perioden 1946-50 var nesten 6 ganger så stor som i perioden 1930-34 og nesten dobbelt så stor som i perioden 1935-39.
 - 240 4. Importen av investeringsvarer (maskiner, apparater, skip og andre transportmidler) utgjorde i 1953 over 2000 millioner kroner, mot cirka 300 millioner kroner i 1938, eller i prosent av totalimporten henholdsvis 31,8 prosent og 25,3 prosent.
 - 245 5. Importen av investeringsvarer har utgjort om lag 1/3 av den totale bruttoinvestering i årene 1949-53.
- Bruttoinvesteringene i 1952 var 7430 millioner kroner, i 1953 var de 8230 millioner kroner og i fjor var de 8859 millioner kroner.
- Langtidsplanen forutsatte årlige bruttoinvesteringer på om lag 8 milliarder kroner.
- 250
- Det er nødvendig for å motvirke press på priser og valuta, og press på arbeidsmarkedet i sommerhalvåret, å stoppe denne stadige vekst i investeringsnivået og å bringe nivået ned.
- 255
- Dette må gjelde både statens og kommunens investeringer og de private investeringer. Det må bli bestemmende både for de offentlige budsjetter og for penge- og kredittpolitikken.
- 260 Nasjonalbudsjettet tar derfor sikte på å bringe investeringene i bygg og anlegg, og i maskiner og utstyr, ned med om lag 5 prosent. Som følge av tidligere inngåtte kontrakter ventes skipsinvesteringer å øke med 6 prosent. De totale investeringer ventes derfor bare å gå ned med 2 prosent.

Det ville være enkelt å redusere investeringene hvis det var slik at en kunne fremme nyttige og holde nede unyttige investeringer. Så enkle er dessverre ikke de valg vi må treffe i den økonomiske politikken.

270 Også av nyttige og vel begrunnede investeringer er det sterke grenser for hva vi evner å bære fram i det enkelte år.

Det vil i årene framover være gode grunner for å øke vår investeringsevne ved kapitalimport utenfra. Ved mange større utbyggingsprosjekter vil vi møte dette
275 som et konkret problem.

Regjeringen er av den oppfatning at vårt land vil kunne tjene både sine egne interesser, og de lands interesser vi har mest økonomisk samkvem med, ved i rimelig utstrekning å bygge ut vårt lands store muligheter ved hjelp av
280 kapitalimport.

Vi kan imidlertid ikke selv og alene bestemme størrelsen av en slik årlig kapitalimport. Derfor kan vi heller ikke ordne oss slik at vi er direkte avhengig av årlig kapitalimport. Men vi bør søke å nytte forsvarlige muligheter for
285 kapitaltilførsel i samband med konkrete utbyggingsprosjekter.

De enkelte års underskott på driftsbalansen med utlandet må søkes begrenset til det som valutamessig kan finansieres på en forsvarlig måte.

290 Det private forbruk var i fjorårets nasjonalbudsjett forutsatt å øke med 1 prosent. Etter Statistisk Sentralbyrås foreløpige beregninger steg forbruket i fjor med vel 3 prosent.

Denne utviklingen synes å stemme godt overens med de statistiske opplysninger
295 det er mulig å skaffe om enkelte områder av forbruket. Disse opplysninger tyder på at stigningen i forbruket gjelder de fleste varer og tjenester, med særlig markert stigning på enkelte områder som i denne sammenheng kan ha særlig interesse.

300 Det viktigste bidraget til hevingen av levestandarden er vel i grunnen de 35.000 nye leilighetene som ble tatt i bruk i fjor.

Men ellers er det av interesse å merke seg stigningen i forbruket spesielt på
305 områder der innkjøpene lettest kan variere med kjøpeevnen. Jeg viser til tabell
16 i nasjonalbudsjettet. Den viser en markert stigning for slike varer som
spisesjokolade, sukkervarer og brennevin. Det er en meget sterk stigning i
omsetningen av dresser, kjoler, drakter og andre klær. Av interesse er det også å
se omsetningen av endel særlig ettertraktet dyrere utstyr til hjemmene. For noen
310 artikler nevner jeg tallene for årene:

1951: 1953: 1954:

315 Støvsugere 12.000 41.000 48.000

Kjøleskap 3.000 23.000 32.000

Vaskemaskiner 11.000 61.000 81.000

320

Platekomfyrer 48.000 57.000 60.000

For personbiler er tallene for de samme år: 5.000, 11.000 og 15.000. Uten
325 regulering ville salget av biler sikkert vært betydelig større alle disse år.

På grunnlag av Norges Banks statistikk er økingen i valutautgiftene til
nordmenns reiser i utlandet i fjor anslått til 50 millioner kroner, eller 30 prosent.

330

Jeg er ikke i tvil om at realinntektene økte i fjor, selv om mange kunne ha ønsket
en enda sterkere øking. Jeg viser til de beregninger som det er redegjort for i
nasjonalbudsjettet, avsnittet om priser og lønninger.

335 Dessverre var det en bekymringsfull prisstigning i 3. kvartal i fjor. I 4. kvartal lå
indeksen igjen lavere. Men vintermånedene er usikre når det gjelder
sesongmessige prissvingninger.

Det blir en viktig oppgave i år å unngå nye hopp i pris- og kostnadsnivå. En bør
340 imidlertid være varsom med hvilke midler en her bruker. Det er liten hjelp i en
senking av noen enkelte priser hvis det blir gjort med midler som truer med

umiddelbart å øke prispresset på andre områder. Heller ikke bør en bruke midler som kaster større eller mindre grupper ut i arbeidsløshet.

345

Sunne og holdbare prisreduksjoner må i første rekke oppnås ved mer rasjonell og økt produksjon av varer, og de prismoderasjoner som sikkert vil følge av en mer aktiv konkurranse, noe vi hittil etter opphevelsen av prisreguleringene dessverre stort sett har ventet forgjeves på. I den forutsatte særlige melding om retningslinjer for prisreguleringen vil disse spørsmål bli nærmere behandlet. Det vil her også bli redegjort for de inngående undersøkelser prismyndighetene har foretatt på visse områder de siste måneder, og de tiltak de måtte foranledige.

350

Moderasjonen ved lønnsoppgjørene våren 1954 var vel begrunnet. Uten denne moderasjon ville vanskelighetene i utenriksøkonomien blitt større både i fjor og i år. Delvis på grunn av prisstigningen i 3. kvartal var høstoppgjørene noe videregående.

355

Det er grunn til å oppfordre til stor besindighet og omtanke hos alle grupper overfor nye lønns- og inntektsbevegelser i det år vi nå har gått inn i.

360

For den framtidige sysselsetting og velstandsutvikling er det å sikre en vesentlig reduksjon i underskottet på driftsbalansen med utlandet, nå meget viktigere enn nye lønns- og inntektsjusteringer i 1955.

365

Før jul 1953 ble det mellom Finansdepartementet, bankene og livsforsikringsselskapene sluttet en avtale om et låneprogram for 1954. Jeg vil minne om hovedpunktene i den nevnte avtale.

370

Det skulle først tas opp lån fra forsikringsselskapene, med 3½ prosent rente og løpetid 40 år. Hos bankene skulle det tas opp lån med 2½ prosent rente og løpetid 10 år.

Deretter inneholdt avtalen, jeg siterer fra oppsummeringen:

375

«Dette låneopptak er det første av flere som vil være nødvendig i løpet av 1954 for å dekke statsbankenes behov for utlånsmidler uten at det derved finner sted en tilførsel av likviditet til kredittsystemet som helhet. De representanter for kredittinstitusjonene som har deltatt i drøftingene, vil så langt de har muligheter for det, medvirke til at en slik opplåning kan gjennomføres.

380

Finansdepartementet går ut fra at det har kredittinstitusjonenes tilslutning til at det nivå som fastlegges ved disse emisjoner skal holdes i tiden framover, slik at senere lån blir tatt opp til samme vilkår eller til vilkår som ligger innenfor den samme ramme. Departementet vil i den utstrekning det ligger innenfor dets herredømme, forhindre at det blir foretatt emisjoner som bryter med dette nivå, og kredittinstitusjonenes representanter forplikter seg likeledes til å medvirke til at dette nivå blir holdt.

390

Kredittinstitusjonenes representanter vil søke å forhindre at det finner sted en heving av det någjeldende rentenivå for pantelån.»

Finansdepartementet hadde som grunnlag for avtalen hevdet at det i 1954 burde lånes opp minimum 600 millioner kroner, som svarte til det beløp statsbankene skulle tilføres.

395

De avtalte rentevilkår innebar en tilstramming i forhold til tidligere låneopptak. Når Finansdepartementet under tvil gikk med på dette, var det fordi det fra bankhold sterkt ble hevdet at det med disse lånevilkår ville være mulig å gjennomføre det skisserte låneprogram for 1954.

400

Dessverre viste det seg at denne forutsetning ikke var holdbar. Livsforsikringsselskapene fulgte opp sin del av avtalen og tegnet i årets løp 180 millioner kroner til de avtalte vilkår. Men i forhold til bankene ble låneforhandlingene vanskeligere for hver etappe, både når det gjaldt vilkår og beløp. Det lyktes derfor ikke å nå fram til det minimum som var stilt opp som låneprogram. Det ble truffet avtaler om lån på i alt 571 millioner kroner, hvorav 531 millioner kroner ble innbetalt i fjor og 40 millioner kroner skal innbetales i midten av januar.

405

410

Det er flere grunner til å beklage at låneavtalen ikke ble fulgt opp av bankene, i det minste til det minimum på 600 millioner kroner den tok sikte på. Hadde det skjedd, ville en da fått praktiske erfaringer for om en slik opplåning medfører noen av de ulemper enkelte er engstelige for.

415

Jeg er overbevist om at opplåningen ikke ville ført med seg noen slike ulemper. Åpenbare ulemper har derimot kommet til syne på andre områder.

Det forteller tallene fra bankstatistikken tydelig nok om. Mens statsbankenes lånetilsagn ble redusert fra 952 millioner kroner i 1953 til 578 millioner kroner i fjor, så hadde de private bankene i de første 11 måneder i fjor en netto utlånsøking på 754 millioner kroner, mot 510 millioner kroner i samme tidsrom i 1953.

I tillegg til dette kommer en sterk øking i kassakredittene. Disse var allerede for ett år siden så omfattende at de ga grunn til bekymring. I de første 11 måneder i fjor steg kassakredittene i de private banker med hele 652 millioner kroner. De ubrukte kassakreditter var ved utgangen av november kommet opp i hele 1736 millioner kroner.

Samtidig gikk statskassevekslene i løpet av året ned med 200 millioner kroner. Det må også være foretatt et betydelig salg av obligasjoner, som i sin tur har trykket kursene og presset rentenivået.

De tall jeg har nevnt, forteller at bankene meget lett kunne fulgt opp låneavtalen. For så vidt dette hadde ført til en begrensning av bankenes øvrige utlån, ville dette bare vært en fordel.

Det er den alminnelige utvikling av investeringsnivået og utenriksøkonomien, og de nevnte erfaringer fra 1954, som må ses som bakgrunn for de pengepolitiske retningslinjer det er nødvendig å følge i år.

Så sterkt som en nå er henvist til å påvirke den økonomiske utviklingen gjennom penge- og kredittpolitikken, er det nødvendig å få sikrere rammer og retningslinjer også for de private kredittinstitusjoners virksomhet.

Jeg vil gjerne gi uttrykk for at det hos enkelte representanter for kredittinstitusjonene er stor forståelse for de problemer jeg her behandler, men det synes ennå å mangle atskillig på en alminnelig forståelse om tilpassingen av de private kredittinstitusjonenes virksomhet til den alminnelige økonomiske utviklingen under vår tids forhold.

I samsvar med forslag fra Norges Bank vil bestemmelser om innskottreserver i Norges Bank bli satt i verk fra 1. februar, med en frist for bankene til å ordne dette.

460 Det vil bli åpnet adgang for andre enn banker til å overta statskasseveksler.
Bankene vil få forkjøpsrett innenfor rammer som til enhver tid fastsettes.

Båndlagte skattefrie fondsavsetninger av inntekt opptjent i 1953 og senere vil bli overført til Norges Bank.

465

I forståelse med Samarbeidsnemnda med Norges Bank og bankene, vil nye og strammere retningslinjer for bankenes utlånsvirksomhet bli utsendt.

Det vil bli tatt skritt for å oppmuntre sparingen.

470

En ny type av premieobligasjonslån vil bli lagt ut i løpet av første halvår.

475

Samarbeidsnemnda har foreslått at renteskatten oppheves for innehavere av tidsinnskott og at kassakredittprovisjonen heves med ½ prosent. Inntektene av det siste skulle tilføres skattefordelingsfondet. Saken er under arbeid i departementet.

480

Jeg har sympati for å oppheve renteskatten av tidsinnskott på innskytternes hånd. Det vil være en indirekte renteforhøyelse til innskyterne. Forutsetningen bør da være at bankene samlet betaler en skatt eller avgift som gir et sikkert grunnlag for skattefordelingsfondets inntekter.

485

Departementet arbeider også med spørsmålet om å finne en hensiktsmessig form for busettingssparing, særlig med sikte på de yngre årsklasser.

490

For statsbankene ble det gjennomført en vesentlig tilpassing av deres virksomhet i 1954. Som ledd i arbeidet med å bringe det totale investeringsnivå ned, er det imidlertid nødvendig også her å foreta en moderat reduksjon i deres samlede utlån. Rammen for nye lån er i år satt til 543 millioner kroner mot 578 millioner kroner som ble gitt i fjor.

For Husbanken og Bustadbanken forutsetter dette at de kan gi lånetilsagn til 20.000 leiligheter mot cirka 22.000 leiligheter i fjor.

495

I 1954 ble det ferdig mer enn 35.000 leiligheter, og det er sannsynlig at det også i år vil bli ferdig over 30.000 leiligheter. Boligbyggingen ligger således stadig høyere enn det nivå som var forutsatt i langtidsplanen.

500 For Hypotekbanken er det forutsatt at den i hvert fall inntil videre ikke gir nye lån til byeiendommer, eller til nye hus.

Kommunalbanken forutsettes å skaffe endel av sine midler ved en aktivisering av ordningen med kommunale innskott i banken. Industribankens nye utlån
505 forutsettes redusert i år, mens Fiskarbankens utlån blir som i fjor.

Driftskredittkassen for jordbruket forutsettes å være meget forsiktig med lån til maskiner, særlig importerte maskiner, i 1955.

510 Jeg vil gjerne gi uttrykk for at ledelsen for de forskjellige statsbanker stort sett med dyktighet gjennomførte den ikke lette oppgaven de ble pålagt gjennom utlånsbudsjettene i fjor. Det er av betydning at de med samme energi gjennomfører årets oppgaver.

515 Selv om rammen for statsbankenes utlån begrenses som nevnt, vil de i år få meget store utbetalinger. Det er særlig Husbankens konvertering av de meget store tilsagn i 1953 som slår ut her. I alt vil statsbankene i år ha et finansieringsbehov på nærmere 800 millioner kroner. Begrensningen av deres utlån i 1954 vil først slå fullt ut i utbetalingene neste år.

520

Også i år er det derfor behov for en meget betydelig opplåning til statsbankene, for å unngå en uønsket likviditetsøking.

Forberedende forhandlinger med kredittinstitusjonene om nye låneopptak ble
525 ført før jul og de forutsettes slutført i nær framtid.

Oppgaven må være at statsbankene kan innfri sine forpliktelser uten at det skjer noen likviditetsøking. Slik som vårt penge- og kredittvesen i dag er organisert, kan dette skje med minst ulemper ved tilstrekkelig omfattende opplåning
530 parallelt med statsbankenes utbetalinger. Men det er først og fremst kredittinstitusjonene som avgjør om saken kan løses i denne form.

Statsbankene i sin nåværende form og sitt nåværende omfang er en nydannelse i vårt kredittsystem. De er opprettet ved lover av Stortinget for å bidra til å løse
535 oppgaver på bestemte områder. I sine hovedtrekk må vi derfor regne med statsbankene som et varig ledd i vårt kredittsystem.

540 Fra tid til annen blir det fra enkelte reist spørsmål om å foreta endringer i statsbankenes virksomhet. Det vil i siste instans være Stortingets sak å ta standpunkt til det.

I alle tilfelle kan det være nyttig på grunnlag av de nåværende erfaringer å få nærmere klarlagt enkelte hovedspørsmål i samband med statsbankene. Det 545 gjelder særlig finansieringen av dem.

Det vil bli oppnevnt en komité til å behandle de spørsmål. Jeg går ut fra at komitéen må kunne utrede dette slik at dens innstilling kan behandles når en skal legge opp programmet for statsbankenes virksomhet i 1956.

550 Men dette kan ikke virke inn på statsbankenes virksomhet i år. Og det kan ikke føre til at en skyver foran seg noen av de oppgaver som må løses for at statsbankene kan fylle sine oppgaver innenfor de angitte rammer inneværende år.

555 Jeg har redegjort for de særlige problemer vi står overfor i år, spesielt i utenriksøkonomien. På grunn av den tilpassing som er nødvendig for å redusere underskottet, er det Regjeringens oppfatning at en bør være forsiktig med produksjonsanslagene for 1955.

560 Bruttonasjonalproduktet er forutsatt å øke med 2 prosent.

Det private forbruk er også forutsatt å øke med 2 prosent.

565 Bruttoinvesteringene forutsettes å gå ned totalt med 2 prosent, men med 5 prosent for bygg og anlegg, og for maskiner og utstyr.

Forsvaret skal jeg behandle i samband med statsbudsjettet.

570 Foruten de tiltak som er omtalt under pengepolitikken eller blir omtalt under statsbudsjettet, vil jeg nevne at Regjeringen vil foreslå at suspensjonen av tolltariffens maskinanmerkning blir forlenget inntil 1. juli 1956.

Det overveies visse stimulerende endringer i ordningen med skattefrie 575 fondsavsetninger.

Regjeringen har ikke til hensikt å redusere de nåværende frilister.

580 Forslaget til statsbudsjettet for neste termin er utarbeidet i samsvar med det syn jeg har gjort rede for i dette foredraget.

Det er nødvendig også ved bevilgningene på statsbudsjettet å bidra til at investeringsnivået bringes ned. Særlig har en funnet det nødvendig å være
585 forsiktig med bevilgninger til formål som direkte eller indirekte krever import.

Med den nåværende utvikling har Regjeringen funnet det nødvendig å gjøre budsjettet opp med total balanse. Det vil si at inntektene dekker både driftsutgiftene og utgiftene til statens anlegg og avdrag på statsgjelden.

590

Budsjettet har en sluttsum på 4471 millioner kroner. Det er 33 millioner kroner høyere enn det budsjett som er vedtatt for inneværende termin, men det er 152 millioner kroner lavere enn regnskapet for terminen 1953-54.

595 Driftsutgiftene er 3901 millioner kroner, eller 2 millioner kroner mindre enn i inneværende termin. Driftsbudsjettet viser et overskott på 553 millioner kroner, som med tillegg av avdrag på inntektssiden med 17 millioner kroner dekker utgiftene til statens forretninger og anlegg med 238 millioner kroner og avdrag på statsgjeld med 332 millioner kroner.

600

Flere bundne utgiftsøkninger virker inn på budsjettets utgiftsside. Det gjelder blant annet de økte lønninger fra 1954. Utgiftene til statsgjelden er ført opp med 111 millioner kroner mer enn for inneværende termin. Det har sammenheng dels med de utenlandske lån, og dels med de lån staten tar opp for
605 overføring av midlene til statsbankene.

Bevilgningene til investeringer er foreslått økt på enkelte områder. Det gjelder særlig veiene, jorddyrkningen og sinnssykepleien.

610 Ellers har Regjeringen funnet det nødvendig å vise stor forsiktighet med forslag om nye bygg og anlegg. Men det er tatt sikte på å føre videre påbegynte tiltak i rasjonelt tempo.

Utgiftene til skolestellet stiger vesentlig.

Regjeringen har funnet det riktig å foreslå grunnsatsene i alderstrygden forhøyet med liknende beløp som i fjor, det vil si 240 kroner for enslige og 360 kroner for ektepar. Økingen må også denne gang finansieres med en forhøyelse av
620 alderstrygdavgiften fra 1,5 til 1,8 prosent.

Statsbanenes underskott er også for neste termin ført opp med 75 millioner kroner. Jeg omtalte dette forhold i fjor og skal nå ikke gå særlig inn på det. Dette meget store underskottet ser jeg som et av de alvorligste økonomiske spørsmål
625 innenfor den offentlige samferdsel. Det må gjøres store anstrengelser for å få et mer tilfredsstillende driftsresultat. Statsbanenes ledelse er selvsagt i høy grad oppmerksom på dette forhold, og et omfattende arbeid er i gang for å kunne løse problemet. Underskottet framkommer etterat det i budsjettet er tatt med et forslag fra hovedstyret om noen forhøyelse og omlegging av billett-takster.
630 Utover dette er det i budsjettet ingen forslag om takstforhøyelser.

Til prissubsidier er det foreslått 540 millioner kroner som i inneværende termin. Budsjettet forutsetter altså ikke noen endringer i den nåværende subsidieordning.
635

Regjeringen mener imidlertid at det nå kan være formålstjenlig å la foreta en grundig utredning av hele subsidieordningen. Det vil bli oppnevnt et eget utvalg for dette, og utvalget vil bli bedt om å utrede saken slik at den kan behandles i samband med neste budsjett.
640

Det vil ikke bli tatt noe standpunkt på forhånd til hvorvidt eller eventuelt i hvilken utstrekning subsidieordningen kan omlegges. Det vil under alle omstendigheter være av interesse på grunnlag av de erfaringer vi nå har, å få en analyse av hvilke virkninger den nåværende subsidieordning har. På den ene
645 siden gjelder det virkningen på beskatningen av et subsidiebudsjet av den nåværende størrelse. På den andre siden bør en klarlegge de virkninger subsidieordningen har for priser og forbruk. En må også vurdere de virkninger subsidiene har for produksjonen av de varer som omfattes av ordningen.

650 Det kan synes som om den nåværende subsidieordning er et fastfrosset element i vår økonomi. Det er ikke store muligheter for å tilpasse ordningen til skiftende pristendenser. Kapitlet er en så dominerende post i utgiftsbudsjettet at det er svært små muligheter for å øke det, hvis en ikke samtidig vil øke skatter eller

655 avgifter. På den andre siden er det nesten ikke mulig å redusere posten under behandlingen av budsjettet for det enkelte år.

Fører behandlingen av saken til at en vil opprettholde ordningen, må en gjøre seg klart hvilke konsekvenser det har for skatte- og avgiftspolitikken.

660

Og kommer en til at en vil foreta en vesentlig omlegging av subsidiepolitikken, må en nøye tenke gjennom og forberede på hvilken måte det forsvarlig kan skje. Jeg vil ikke anse en opphevelse eller vesentlig reduksjon av subsidiene som forsvarlig som et enkeltstående tiltak fra Stortingets side. Det kan kreve

665 supplerende tiltak både på utgiftssiden og inntektssiden i statsbudsjettet. Og det kan forutsette en samordnet justering av lønnsoverenskomstene. Det bør derfor heller ikke bli foretatt noen vesentlig omlegging av subsidieordningen uten at det skjer i nær kontakt med arbeidslivets og jordbrukets organisasjoner.

670 Jeg tror derfor at det er riktig at alle sider ved denne saken blir grundig utredet, og at resultatet blir lagt fram for neste Storting.

Som ledd i arbeidet med å redusere investeringsnivået har Regjeringen funnet det forsvarlig også å redusere tempoet i de militære bygge- og anleggsarbeider.

675 Dette kommer til uttrykk både i forslaget til statsbudsjett for neste termin og i nasjonalbudsjettet.

I statsbudsjettet er bevilgningene til det militære forsvaret ført opp med i alt 900 millioner kroner, mot 963 millioner kroner i inneværende termin.

680

Dessuten er det tatt skritt til i inneværende år å redusere bruken av overførte bevilgninger. Dette kommer til uttrykk i nasjonalbudsjettet.

I 1954 ble det til militært og sivilt forsvar, det norsk-finansierte og internasjonalt
685 finansierte regnet sammen, brukt i alt 1227 millioner kroner. For 1955 er det ført opp i alt 1117 millioner kroner, eller 110 millioner kroner mindre enn i fjor.

Den norsk finansierte del av det militære og sivile forsvar var i 1954 1092
690 millioner kroner, og er for inneværende år ført opp med 1027 millioner kroner, eller 65 millioner kroner mindre enn i fjor.

695 Det ble i fjor gjort unna mye arbeid med forsvarets bygg og anlegg. Stortinget vil
få en oversikt over det arbeid som er gjort på dette område inntil siste årsskifte.
Men treårsplanen ble vedtatt like før utløpet av første år i den periode planen
tok sikte på. Etterat programmet var vedtatt tok planleggingen og forberedelsen
sin tid. Her som på andre områder har lønninger og priser steget etterat planen
ble vedtatt. Og nye internasjonalt finansierte prosjekter er kommet til. Det står
700 derfor betydelige arbeider igjen.

Gode grunner kunne tale for å forsere arbeidet videre i inneværende år. Militært
ville det være betryggende å få flere av anleggene ferdig så snart som mulig. Også
av hensyn til oppgaver som venter på andre områder, vil det være av betydning å
705 bli ferdig med de vedtatte bygg og anlegg for forsvaret.

Likevel har Regjeringen funnet å kunne foreslå et mer moderat tempo i dette
arbeid, for også her å bidra til en reduksjon i investeringene. Disse forslag bygger
på forutsetningen om at den internasjonale situasjon ikke blir mer tilspisset enn
710 den er i dag, og at en således kan ta ansvaret for å bruke noe lengre tid til å
gjennomføre disse arbeider.

Her vil det da kreves stor vaksomhet fra Regjeringens og Stortingets side. Skulle
den internasjonale spenning igjen bli skjerpet, og latente farer bli aktualisert, må
715 en være rede til på ethvert tidspunkt å ta saken opp til ny vurdering. Det ville
være uansvarlig å møte en farlig situasjon mindre forberedt enn vi har evne til å
være det.

Nå er det ikke lett å foreta en slik reduksjon i tempoet som jeg her har nevnt.
720 Svært mye av det bygge- og anleggsarbeid det gjelder, utføres ved kontrakter
med private firmaer. I de siste måneder har en derfor vært svært forsiktig med å
inngå nye kontrakter selv om bevilgninger er gitt.

Enda viktigere er det at svært mange av disse bygge- og anleggsarbeidene er ledd i
725 et avtalt program for Atlanterhavspaktens land, og at mange av de større
arbeider helt eller for en vesentlig del er internasjonalt finansierte. Det blir altså
for en vesentlig del betalt av våre allierte.

En reduksjon i disse arbeider gir altså ikke noen besparelse i valuta. De blir tvert
730 imot betalt med fremmed valuta. Slike reduksjoner gir da heller ikke noen
lettelse i statsbudsjettet, fordi tilsvarende inntektsposter faller bort.

735 Så langt en under disse forhold har funnet det forsvarlig, har Regjeringen likevel foreslått at en i 1955 reduserer omfanget av investeringene i forsvaret.

Til disse faktiske opplysninger vil jeg gjerne føye en prinsipiell betraktning.

740 Norges nasjonale sikkerhet og selvstendighet beror i vår tid på vårt eget beredskap og på solidariteten innenfor den allianse vi er med i. Vårt eget beredskap er igjen bare mulig takket være solidariteten innenfor alliansen.

745 Selv de, som mange synes, store anstrengelser for vårt beredskap ville vært forgjeves, hvis vi ikke i tillegg til våre egne anstrengelser hadde fått meget store mengder av militært materiell fra De forente stater.

Et land som vårt kan i vår tid ikke sikre seg med egne krefter alene. Vi kan bare sikre oss i et solidarisk forbund med andre.

750 Men det er vår rett og vår plikt selv å ta vår rimelige del av byrdene for sikkerhet og selvstendighet i et farlig århundre. Graden av spenning og usikkerhet kan skifte fra tid til annen. Omfanget av og tempoet i beredskapsarbeidet kan variere noe. Men de latente farer er stadig til stede. Og uten nasjonal sikkerhet og selvstendighet er innsatsen for våre sivile sysler og interesser ikke stort verd.

755 Det bør derfor være et hovedkrav til vår egen kjølige vurderingsevne og selvoppholdelsesdrift at vi ikke stiller oss slik at vi mer eller mindre isolerer oss fra venner på hvis solidaritet og samarbeid vår egen trygghet ytterst beror.

760 Ut fra dette syn anbefaler jeg de forslag Regjeringen legger fram om omfanget av forsvarets virksomhet i år.

765 Med de foreliggende tendenser til press på priser og utenriksøkonomi er Regjeringen overbevist om at balanse i budsjettet må tillegges betydning foran mer eller mindre begrunnede ønsker om skattelettelser. Budsjettet bygger derfor i det vesentlige på uforandrede satser for skatter og avgifter.

770 Jeg ser ikke bort fra at det fortsatt kan være behov for visse endringer i den direkte skatt til staten, når dette kan gjøres på en økonomisk forsvarlig måte. Jeg kan ikke se at slike muligheter foreligger i det budsjett som i dag blir lagt fram.

I framtiden vil dette mye være avhengig av de linjer Stortinget velger å følge i avgiftspolitikken.

775

Jeg finner dog grunn til å peke på at agitasjonen mot den direkte skatt til staten er voldsomt overdrevet. Mange synes å ha liten oversikt over hva denne skatten i dag er. Av en erversbefolkning på vel 1,5 millioner personer, betaler over halvparten ikke direkte skatt til staten i det hele tatt. En enslig betaler skatt til staten hvis han tjener 4100 kroner eller mer. Tjener han 10.000 kroner, betaler han 600 kroner i skatt til staten. Et ektepar betaler skatt til staten hvis de tjener 8100 kroner eller mer. Har de en inntekt på 15.000 kroner, betaler de 850 kroner i skatt til staten. Ektepar med to barn betaler statsskatt når de tjener 12.700 kroner eller mer. Av en inntekt på 20.000 kroner betaler de 1100 kroner i statsskatt. Har ekteparet fire barn, betaler de 200 kroner i statsskatt av en inntekt på 20.000 kroner.

785

Når vi vet at progresjonen i de direkte skattene er i statsskatten, forteller disse tall klart hvordan grunnlaget mangler for den fra enkelte kretser populære agitasjon at det på grunn av skatten ikke lønner seg å arbeide, eller at det ikke lønner seg å gjøre en ekstra innsats.

790

En meget stor del av vårt folk betaler ikke lenger direkte statsskatt, og for det store flertall av dem som betaler er statsskatten moderat. Men det er riktig at for virkelig høye inntekter er statsskatten betydelig. Det får en så diskutere som et problem som angår en begrenset gruppe av skatteyttere.

795

For det neste budsjett har Regjeringen ikke funnet å kunne foreslå ytterligere lettelser i den direkte statsskatten.

800

Om de viktigste avgiftsspørsmål har Jahn-komitéen avgitt sin innstilling. Departementet fikk denne innstillingen midt under budsjettkonferansene, og det ble ikke tid til å gjennomarbeide saken i samband med Regjeringens budsjettbehandling.

805

Saken ble imidlertid straks tatt under behandling, og Regjeringen vil legge fram sitt forslag i den ordinære proposisjon om kapittel 2021, Alminnelig omsetningsavgift. Av denne grunn vil denne proposisjonen bli noe forsinket, men den vil bli fremmet så snart råd er, og i god tid for Stortingets

budsjettbehandling.

Jahn-komitéen uttalte seg og stilte delvis forslag om endringer også i visse særavgifter. Proposisjonene om disse særavgifter er fremmet på vanlig måte, men
815 i dem det gjelder, har Regjeringen tatt forbehold om å fremme eventuelle endringsforslag sammen med proposisjonen om den alminnelige omsetningsavgift.

Jeg håper Stortinget foretrekker denne framgangsmåte framfor å utsette
820 behandlingen av Jahn-komitéens innstilling til budsjettbehandlingen i 1956.

Under disse omstendigheter skal jeg ikke i dag foregripe saken ved noen prinsipiell behandling av avgiftsspørsmålene.

825 For å balansere budsjettet er det imidlertid nødvendig å styrke dets inntektsside noe. For å oppnå dette finner Regjeringen det nødvendig å foreslå forhøyelser av et par avgifter. Disse økte avgifter tar dessuten sikte på å dempe presset på de områder det gjelder. Det ene er en forhøyelse av avgiften på motorvogner. Forslaget vil bli fremmet i proposisjonen om denne. Det andre er forslag om
830 avgift på bygge- og anleggsarbeid, unntatt boligbygging. Dette vil bli fremmet i proposisjoner om den alminnelige omsetningsavgift.

Med disse forslagene kan budsjettet gjøres opp med total balanse, hva Regjeringen i den nåværende situasjon finner absolutt nødvendig.

835 Vi har begynt et år hvor vanskene ligger klart i dagen, men hvor mulighetene for å løse dem er gode hvis alle ved sin holdning og virksomhet vil medvirke til det.

Vårt lands økonomiske grunnlag er i dag så sterkt, sysselsettingen og
840 produksjonen så høy, og levekårene såpass gode, at vårt folk kan ta de tilpassinger som er nødvendige uten at noen vil lide virkelig skade ved det.

Jeg vil inntrengende henstille til Stortinget at det i sin holdning og sine vedtak er med og viser vei og letter de tiltak som er nødvendige.

845 En tilpassing særlig i investeringsnivået må vi ta, og vi må ta den nå.

850

Kilde

Bratteli, Trygve: Hvor står vi økonomisk - Trygging av sysselsetting og levekår, Arbeidernes Opplysningsforbund, 1955

855

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/trygging-av-sysselsetting-og-levekar>

860

865

870

875

880

885